

ELS ROMANÇOS I ELS PLECS AUSTRACISTES EN LA GUERRA DE SUCCESSION

per XAVIER IBÁÑEZ JOFRE

El tema d'estudi que vaig proposar-me tractar en la tesi de llicenciatura presenta d'entrada una sèrie específica de característiques: trobar-se situat en un punt a cavall entre la història, la literatura i el coneixement de la mentalitat popular; ser un camp encara mal conegut historiogràficament; presentar l'estudi d'aquest tipus de fonts una importància fonamental en el coneixement del paper i del relleu que tingué l'element propagandístic al llarg del conflicte; i la possibilitat, tanmateix, que ofereix d'esbrinar la relació existent entre el procés històric, la ideologia d'un dels dos bàndols enfrontats, l'austracista, la mentalitat popular a la que aquesta s'adreça, i l'aspecte i la forma literària tradicionals emprats. D'altra banda cal considerar amb dimensió pròpia el tipus de document sobre el que s'ha treballat: el romanç o plec imprès i d'orientació o inspiració populars. L'extraordinària riquesa temàtica i quantitativa existent pel període estudiat em va permetre abastar el tema de manera precisa i alhora general. Per tal motiu vaig consultar tres col·leccions fonamentals de romanços: la dipositada a l'Arxiu Municipal d'Història de la Ciutat de Barcelona, el manuscrit 213 de la Biblioteca Universitària de Barcelona i la col·lecció de Fullets Bonsoms de la Biblioteca de Catalunya. En la present tesina es troba inventariada la pràctica totalitat dels romanços existents a tots tres llocs, superant el seu número la vuitantena, tots ells diferents.

La mateixa naturalesa del tema i de les fonts en què havia de basar-se la investigació significaven, però, alhora de la seva riquesa, una limitació tant des del punt de vista historiogràfic (manca d'anteriors estudis, trobant-me només amb breus o superficials referències) com del metodològic (el mateix caràcter propagandístic i partidari dels romanços, el fet de tractar-se de textos en els quals impera sovint un objectiu més estètic, literari, que no pas de rigor històric, o la manera més adient d'utilització textual).

El camp que em proposava estudiar, pel fet de trobar-se clarament delimitat (el dels romanços austracistes i no pas tot el gruix propagandístic d'aquest bàndol ni, encara menys, el del contrari, el borbònic o felipista), empenyia a priori la recerca cap al descobriment de les idees difoses, l'esperit reflexat pels plecs propagandístics i els condicionants materials, culturals i cronològics en els quals aparegueren. A partir d'aquí i de la consulta bibliogràfica, històrica i literària, vaig proposar-me cobrir sis objectius al llarg de la investigació:

- a) treure el tema de la marginalitat en la que es trobava, donant a la publicística popular la més objectiva importància adquirida en el conflicte successori.
- b) donar una explicació a l'interrogant de per què aparegué tanta producció publicística que aprofités un vehicle tan popular i estès com era el del plec.
- c) analitzar la temàtica tractada pels romanços.
- d) respondre a qüestions pròpies de l'extensió de la guerra a Catalunya, tals com l'adhesió de Barcelona al partit austracista, l'activitat real i el pes d'aquesta facció dirigent o el decantament polític, que no unitari, del Principat.
- e) conèixer l'evolució cronològica de la lluita a través dels plecs i, en conseqüència, del bàndol dominant que els escrivia de forma més o menys directe.
- f) acostar al lector el petit i singular món expressiu que constitueixen els romanços, ja en la seva vertent ideològica, ja per la seva naturalesa material, ja com a vehicle cultural del poble català en la societat d'Àntic Règim.

Es així com la tesina s'estructura en dos grans blocs. Una primera part, generalitzadora, que gira a l'entorn de la propaganda popular austracista i que pretén apropar a la realitat morfològica i a l'ambient en els quals s'escriuen, apareixen i són aprofitats políticament els plecs populars, i una segona part que pretén seguir el desenvolupament de la guerra a través precisament d'aquesta publicística. El primer bloc s'articula a la vegada en tres capítols. En primer lloc s'estudia la significació de la propaganda, ja des de la dimensió contemporània recollida en els propis romanços, ja des de la vessant historiogràfica posterior, molt pobre i en la que només destaca el treball de Maria Teresa Pérez Picazo «La publicística española en la guerra de Sucesión», dedicat principalment a la producció propagandística del bàndol felipista. El segon capítol connecta la propaganda que he estudiat, l'austracista, amb el fet cultural de caire popular existent a la Catalunya del moment. Interessa veure aquí la qüestió de la llengua (2/3 parts dels romanços són escrits en castellà, restant els que ho són en català en manifesta inferioritat), la diferenciació entre cultura popular urbana

i rural (representada la primera pels romanços impressos), la repercussió social dels plecs i el vertader grau pel què es poden considerar o no d'inspiració popular, i l'anàlisi d'aquest gènere literari. Així mateix, i prenent per base el fons documental que he estudiat, tracto el plec com a vehicle de transmissió: la seva estructura estandaritzada, els centres de la seva activitat impressora (Barcelona monopoli de tota la producció del Principat), l'aprofitament de la cojuntura per acréixer la difusió de fullets propagandístics, aprofitament que, en darrer terme i pel què fa als impressors, no sembla tenir motivacions més importants que les d'un major guany econòmic, subordinat-se a aquestes les de caràcter polític. Sobre l'aspecte del plec com a mitjà informatiu i cultural he intentat, finalment establir la relació dinàmica en la qual hi intervenen tots els personatges que hi prenen part, des de l'escriptor fins el lector, passant per l'impressor i el venedor.

La segona part de la investigació passa revista al desenvolupament del conflicte i als temes tractats, amb tendenciosa insistència molts d'ells, pels romanços. He fet que aquesta part contingui una abundosa quantitat de fragments documentals que, tot situant-los en el seu context cronològic i ideològic, donguessin al lector la més clara idea possible sobre la propaganda apareguda entre els anys 1700-1714. És per aquesta raó per la qual inicio l'anàlisi amb anterioritat al desencadenament del conflicte armat, això és, amb l'adveniment de Felip V de Borbó al tron de la monarquia espanyola i amb el suport que li dona oficialment i de moment el Principat. Els següents capítols que integren aquest segon bloc del treball se centren ja en la publicística austracista. Arran de la presa de Barcelona el 1705 per les forces aliades, defensores del candidat de la Casa d'Austria, Arxiduc Carles, a la Corona espanyola, el Principat passa a prendre el partit austracista. És en aquest moment quan la propaganda pren la seva més gran volada, sense cap mena de dubte per intentar convèncer la població, embolcada en gran mesura en un conflicte que no ha demanat, de la legitimitat de la causa de l'Arxiduc, el tan lloat i estimat Carlos III dels romanços. Com a reacció a l'exaltació que constantment es farà dels caps i de la causa austracista, els plecs descarreguen implacablement la seva ploma, els seus atacs i fins i tot els seus més cruels insults sobre els vençuts i els enemics felipistes. Trobem llavors cantades com a gestes les victòries austracistes, a la vegada que no deixa de multiplicar-se l'odi i el més acusat despreci envers el bàndol contrari i la potència que li dona suport, la França de Lluís XIV.

A mida que avanci la guerra i que l'existència de dues faccions en lluita comporti una divisió geogràfica de domini ja de les armes de Felip, ja de les de Carles, s'aguditzarà també l'aglutinament de la població entorn d'un dels dos bàndols, separació que mai pot ser considerada de forma lineal o completa, i que portarà com a conseqüència que la guerra esdevingui progressivament més dura. Aquest és el prin-

cipal motiu que té la propaganda: intentar guanyar-se, sigui com sigui, a tothom que no sigui, en el nostre cas, fermament austracista. Als indecisos se'ls vol fer entendre que són del costat de Carles la raó política i sobre tot la divina, element aquest, el religiós, que tots dos bàndols no es cansaran de fer seu al llarg de tota la campanya propagandística. I a aquells que han pres el partit borbònic, els romanços austracistes intentaran desenganyar-los de l'errada en què se'ls intenta tenir, ja per les bones, ja amb amenaces. Sigui com sigui i donat que la justificació política que dóna el partit austracista (el mateix que el felipista) es basa en consideracions ja dinàstiques, ja religioses, però mai socials (amb la significativa excepció de la declarada i visceral francofòbia). Els arguments propagandístics tendeixen a repetir-se dins d'un mateix cercle, eludint en tot moment la possibilitat de què una victòria de la causa de Carles pogué significar un canvi en l'ordre social establert. És d'aquesta manera com la publicística austracista, tot i seguir apareixent, sembla anar-se esllanguint al compàs dels anys centrals de la guerra de Successió. És només durant el període final, mentre les forces franco-espanyoles de Felip assetgen l'agonitzant i internacionalment aïllada Barcelona (1713-1714), quan s'adverteix una sobtada revifalla en l'aparició de romanços i un canvi d'orientació en el seu contingut. En aquest curt espai de temps s'imprimirà una cinquena part del total de plecs que he inventariat. I en tots ells apareix el dramàtic contrast entre el desig d'infondre moral als assetjats i l'evidència de la desesperada situació en què, inevitablement, es va enfonsant la defensa. Al mateix temps, deixada la resistència catalana de la mà de Déu per les potències que havien format el bloc austracista, apareix en les composicions la idea de què ara cal servir la Pàtria, Catalunya, oblidant-se talment i per les circumstàncies actuals l'aspiració difosa en els primers anys de la guerra en el sentit de què el Principat esdevingués el salvador d'Espanya en favor de Carles III.

L'evolució del conflicte i la de la producció publicística austracista a Catalunya permet establir llavors una periodització en tres clares etapes:

- 1) 1705-1706: després del triomf austracista, es difonen àmpliament els plecs escrits per inspiració seva. És la fase d'eufòria.
- 2) 1707-1712: alternància en el pla militar i pràctic desenllaç del conflicte a nivell peninsular i internacional. La propaganda decau vertiginosament amb respecte al període anterior.
- 3) 1713-1714: setge final de Barcelona i estavellament de l'austracisme. Els romanços reflexen l'angoixosa situació. És en aquest moment quan els plecs deixen de ser portanueus de l'austracisme pròpiament dit i passen a expressar la calamitosa situació en la que resisteix la ciutat assetjada.

El darrer capítol d'aquesta segona part del treball ve a enriquir el panorama que ofereixen els romanços mitjançant l'anàlisi d'una sèrie d'elements de cultura popular que apareixen conjuntats i encastats amb els aspectes històrics, polític, ideològic, etc., ja estudiats fins aquí. Aquests elements són concretament el religiós (en tant que justificació política), el de la simbologia amb la que es distingeix cada un dels dos bàndols enfrontats, el de dues llegendes sagrades que perviuen en la pietosa mentalitat del poble i que ara són ideològicament aprofitats per la publicística austracista, i el de les bonaventures i pronòstics escrits amb el desig d'aconseguir una imminent victòria.

Una vegada apuntat el contingut de la tesina, poden assenyalar-se les conclusions a les que arriba el treball. La propaganda de caire popular apareguda al llarg del conflicte presenta una sèrie de característiques comunes tant a la inspirada per la facció austracista com a l'escripta pel bàndol felipista. La primera d'elles és l'especificat dels romanços i dels plecs com a font històrica pel coneixement del període. En segon lloc es mostra l'objectiu prioritari de la publicística, i que no és altre que el d'atraure's, cada bàndol per a sí, la població, fent justificables per igual les motivacions i els mitjans amb què es vol imposar a un dels dos candidats al tron. Els romanços s'adrecen en principi als afectes, però no passen per alt, ni poden, intentar interessar aquella gent, possiblement molt nombrosa, que es consideraria desentesa del conflicte, com tampoc deixen de tractar el tema dels adherits al bàndol enemic per tal de minvar el seu recolzament popular. Finalment, i com a característica comuna de totes dues publicístiques, es desprèn el seu paper d'arma fonamental pel fet de què sense ella la força purament militar de cada una de les dues causes perdria bona part de la seva fortalesa.

Els romanços austracistes contenen tanmateix un seguit de característiques pròpies, en primer lloc el de la seva evolució, ja descrita. Es pot preguntar, en segon lloc i pel mateix desenvolupament que reflexa la propaganda, què és el que pesa més, si la continuïtat o la discontinuïtat: la resposta és que totes dues, encara que referides a apartats diferents. És a dir, al llarg de tot el període comprès entre el 1705 i el 1714 els plecs palesen una repetició constant pel què fa a les bases ideològiques de l'austracisme. En un altre aspecte, però, la publicística deixa entendre inductablement el decurs dels esdeveniments bèlics i polítics, que acabaran amb el triomf del candidat Borbó, Felip V. Una tercera característica dels romanços austracistes resulta de copsar les relacions i la dimensió social en les quals apareixen, això és, establir com una minoria dirigent, el partit austracista, aconsegueix fer que la seva causa connecti amb el poble. Aquest filtrament des d'una èlite fins a grups estesos de la població es fa possible, en primer lloc i pel què respecta a la publicística, per la situació de poder des de la que es difonen els plecs i romanços des del 1705. D'altra banda la utilització

d'un vehicle cultural d'inspiració i consum típicament populars com és el romanç permet al cercle austracista justificar la seva posició, els seus plantejaments i contagiar-los a les capes populars. En servir-se'n d'un mitjà com és el plec, els caps austracistes tindrien a més clara consciència de l'abast i de l'heterogeneïtat social del públic al que era adreçada la propaganda, públic, però, clarament delimitat pel què fa a la seva distribució geogràfica. Em refereixo al fet de què els plecs són pensats i difosos exclusivament amb destinació a la població barcelonina. Al seu accentuat localisme cal afegir el contrast del què suposa la guerra de Successió a cada un dels dos àmbits, el camp i la ciutat, i aguditzat, si més no, per la diferència existent entre la cultura popular rural i la urbana que, tal i com constato en el treball, ha de dur a un replantejament de la qüestió socio-lingüística a Catalunya, mantenint-se el català hegemònicament a l'àrea rural, alhora que trobem profundament castellanitzat el poble de la capital.

Encara que de forma indirecta, interessa veure del conjunt dels romanços l'evolució que presenta el que podem anomenar partit austracista. Si bé minoritari en un primer moment, la seva intensa activitat política, exemplificada en l'aspecte propagandístic, aconseguirà atreure's a bona part de la població del Principat. Ara bé una vegada s'iniciï la davallada de la causa de Carles, la posició dirigent del petit nucli anirà passant a mans del grup de població que seguirà mantenint la radicalitat.

Totes aquestes són les línies generals en les que aprofundeix la present tesina i que, en darrer terme, intenta acostar al coneixement i a la comprensió generals d'una collectivitat a través d'un procés històric i social com el de la guerra de Successió, del qual els plecs i romanços enregistraren bona part de la commoció i del sotrac deixats en la sensibilitat popular, àrea prou desatesa historiogràficament com perquè el meu treball intenti rescatar de la marginalitat en la que, durant tant de temps, se l'ha tinguda.